

Vse stvari štejejo
(v majhnih količinah) ...

BORIS KAVUR

VSE STVARI ŠTEJEJO (V MAJHNIH KOLIČINAH) ...

Vse stvari štejejo (v majhnih količinah) ...

Boris Kavur

KOPER
2 0 1 4

Zavod za varstvo
kulture dediščine Slovenije
Center za konservatorstvo
Center za preventivno arheologijo

Kultura

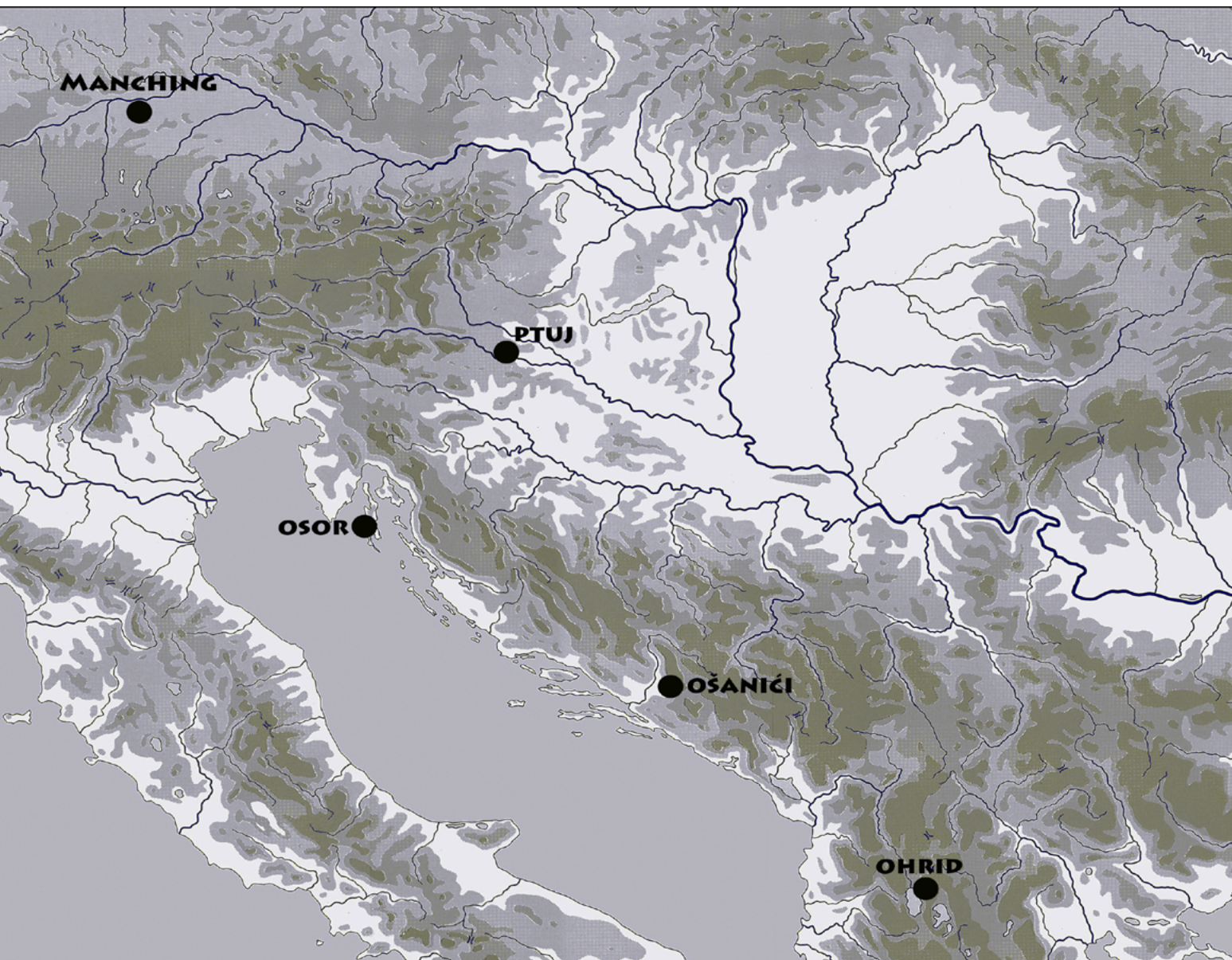

POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ ORMOŽ

Vsebina

Uvod		9
Konec starega obdobja		13
Zadnji stiki z zahodom		19
Zgodba z vzhodne strani		21
Prva dama: grob premožne gospe iz Srednice		25
Znanilec novega: grob mečenosca iz Srednice		29
Vse stvari štejejo: najdbe iz uničenega grobišča v Forminu		33
Ne z mečem ... Orožje in oprema bojevnikov iz Formina		37
Poiščite žensko! Pomanjkanje ženskih nakitnih predmetov na grobišču v Forminu		39
Bojovník in gospa: zgodba domnevno dvojnega groba iz Brstja pri Ptujju		43
Rojstvo mesta? Poznolatensko obdobje na Ptujju		47
Na meji imperija: rimska zasedba področja Ptujja		51
Literatura		53

Karta najdišč, vključenih v projekt *Clash of Cultures*.

Uvod

Katalog, ki je pred vami, predstavlja razstavo enakega naslova. Je eden od rezultatov dejavnosti v sklopu mednarodnega projekta Evropske komisije *Clash of Cultures*, v katerem poleg *Univerze na Primorskem* sodelujejo še *kelten römer museum manching* iz Nemčije, *Lošinjski muzej* s Hrvaške, *Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine* iz Bosne in Hercegovine ter *Arheološki muzej Makedonije* iz Makedonije. Projekt ima namen predstavitev kulturnih stikov med sredozemskimi civilizacijami in prazgodovinskimi skupnostmi vzhodne in osrednje Evrope v mlajši železni dobi. Zanj pa so bila izbrana najdišča, ki predstavljajo manj poznane, pa vendar pomembne centre v katerih so se ti stiki odvijali, oziroma v arheologiji katerih lahko prepoznamo njihovo intenzivnost in lokalne značilnosti. Ohrid, Ošanići, Osor in Ptuj niso zgolj pomembna arheološka najdišča za prikaz kulturnih stikov ampak so metafore za prikaz kulturne zgodovine.

Ta razstava je posvečena enemu od najvažnejših arheoloških najdišč Slovenije – Ptuju. Nastala je kot projekt sodelovanja raziskovalcev z *Univerze na Primorskem*, *Znanstveno-raziskovalnega središča*, *Inštituta za dediščino Sredozemlja* in *Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož*, *Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije*, *Centra za konservatorstvo*, *Centra za preventivno arheologijo*, *Narodnega muzeja Slovenije* in *Pokrajinskega muzeja Maribor*. Prikazuje zgodovinski razvoj skupnosti živečih na prostoru današnjega Ptuja in okolice, njihove trgovske in kulturne stike v času med 5. in 1. stoletjem pred našim štetjem, ki so prazgodovinske skupnosti vključili v omrežja, razširjena od Karpatске kotline do osrednjega Sredozemlja in od osrednjega Balkana do osrednjih Alp.

Gre za čas od zatona starejše železne dobe oziroma halštatskega obdobja, ko so na Ptuju redke najdbe iz Malega gradu pod vznožjem ter Turnirskega prostora na Ptujskem gradu odraz stikov tako s skupnostmi iz zahodnega predalpskega prostora, kot tudi s skupnostmi na vzhodu. V starejšem delu mlajše železne dobe oziroma latenskega obdobja, ob koncu 4. stoletja pred našim štetjem lahko še sledimo predmetom, izvirajočim iz prostora

Gnathijski skifos iz Starš na Dravskem polju.

osrednjih Alp. V njegovem mlajšem delu pa območje Ptuja, kot tudi večjega dela avstrijske in slovenske Štajerske, kot kaže skromno grobišče v Srednici, poselijo skupnosti vzhodnih Keltov.

Ob koncu 4. in na začetku 3. stoletja pred našim štetjem v t. i. srednjelatenskem obdobju se je prostor Ptuja nahajal na robu mokronoške kulturne skupine s središčem na jugovzhodu Slovenije. Na predmetih, odkritih v grobovih iz Brstja in Formina lahko na začetku še vedno prepoznamo jasno izražene številne elemente, značilne za oblikovni in okrasni svet vzhodnih Keltov. Kasneje pa se vedno jasneje izražajo lokalno razvite kulturne značilnosti. Hkrati je bilo to obdobje intenzivnih stikov keltskih skupnosti iz Karpatske kotline s sredozemskimi civilizacijami – morda lahko kot rezultat teh stikov opazujemo tudi uvoženo keramično čašo t. i. gnathijski skifos južnoitalskega porekla, odkrit v Staršah na Dravskem polju.

Sredi 2. stoletja pred našim štetjem, v poznolatenskem obdobju, je prišlo do največjih sprememb. Zaključilo se je pokopavanje na starejših grobiščih, ponovno se je poselilo in dodatno utrdilo višinska naselja, kot je bil Turnirski prostor na Ptujskem gradu. Nastali proto-urbani centri so postali sedeži družbenih elit, ki so uvedle tudi novčno ekonomijo, utemeljeno na lastnih kovih velikih in malih srebrnikov in na, vedno številčnejšem, rimskem denarju. Popolnoma razumljivo je, da je stoletje in pol kasneje rimska vojska najprej zasedla prav ta naselja, kot nam pričajo najdbe orožja s Turnirskega prostora.

Razstava *Vse stvari štejejo (v majhnih količinah) ..., Mlajša železna doba na Ptuju in v njegovi okolici* ni zgolj predstavitev najdb. Je predvsem priložnost, da bi skromne delce velikega mozaika prazgodovinske poselitve, ki se skriva zakopan globoko pod sedanjim, srednjeveškim in rimskim mestom, uporabili za prikaz celotne slike populacijskih dinamik in kulturnih stikov. V svoja omrežja so vključevali prostore vse od zahodnih Alp, severne Bavarske, Češkega sredogorja, osrednjega dela Panonske nižine, njenega južnega dela pa vse preko osrednje Slovenije do severnojadranskih mest, kjer so potekali intenzivni stiki med prazgodovinskimi kulturami in sredozemskimi civilizacijami. Torej, gre za minimalistični program predstavitve prostora današnjega Ptuja in njegove okolice kot pomembne središčne točke poselitve v mlajši železni dobi.

Panorama Ptuja.

Konec starega obdobja

Čas 5. stoletja pred našim štetjem je bil obdobje velikih sprememb v Sredozemlju, povzročenih od političnih in ekonomskih velesil tega časa. Zaradi širitvene politike sicilskih Sirakuz z ambicijo ustvarjanja pomorskega imperija, ki bi se lahko kosal s kartažanskim v zahodnem Sredozemlju, se je okrepila grška prisotnost na severnem Jadranu. Vzpodbudila je trgovino z etruščanskimi centri na vzhodni jadranski obali in se vključila v omrežje že obstoječih kulturnih in trgovskih stikov. Slednji so povezovali obale severnega Jadrana z njegovim zaledjem – s predalpskim prostorom.

Na področju današnje Slovenije je to bil čas vrhunca bogastva prazgodovinskih skupnosti, predvsem na prostoru Posočja. Bogate zaradi svojih ležišč železa v okoliških hribih so, tako kot sočasne skupnosti na avstrijskem Koroškem, vzdrževale trgovske stike s področjem osrednjih Alp kot tudi severne Italije. Hkrati pa lahko spremljamo počasen zaton pomembnosti skupnosti nekdanje cvetoče dolenjske železne dobe. Namreč, proti panonskemu prostoru odprti centri južne Dolenjske so izgubili svoj nekdanji pomen, osrednjo vlogo so pa prevzele nasebine v zahodnem delu.

Ležeče daleč stran od teh dogajanj je področje vzhodne Slovenije, domnevno zaradi posledic vdorov nomadskih Skitov z vzhoda, ki so prizadeli obsežen del vzhodne Evrope, izgledalo kot skoraj opustelo. Arheološki ostanki na Slovaškem in v Avstriji kažejo sledi vojaških vdorov, obleganj naselbin in njihovih uničenj, pri nas pa so zgodovinarji in arheologi to opustelost povezovali predvsem z epidemijo, domnevno kuge, ki naj bi po interpretacijah omemb iz antične literature, opustošila pokrajino. Slednjo naj bi prinesli na področje vzhodne Evrope prav prej omenjeni nomadski jezdeci z vzhoda.

Skromne arheološke najdbe iz tega obdobja s področja Ptuja, natančneje Turnirskega prostora na Grajskem hribu ter Malega gradu z njegovega vznožja pa ne kažejo zgolj sledov poselitve v prostoru, ampak tudi vlogo

Detajl pavkaste fibule.

Pavkasta fibula iz Malega gradu.

omrežjih stikov ob koncu starejše železne dobe. Predstavljeni prostor se je nahajal na meji med kulturnimi omrežji, ki so se raztezala na eni strani preko Dolenjske, Posočja in severnega Jadrana vse do Tirolske, ter na drugi strani preko zahodne Madžarske in vzhodne Avstrije preko Moravske vse do češkega sredogorja. V obeh primerih najdbe s Ptuja ne kažejo v tem času obstoja velikega prazgodovinskega centra, ampak prej skrajni domet, zadnjo točko povezano v omrežje stikov med skupnostmi.

Pri izkopavanjih leta 1999 je bila v Malem gradu na zahodnem robu današnje Prešernove ulice, potekajoče ob vznožju Grajskega griča, v najstarejših raziskanih plasteh odkrita drobna bronasta pavkasta fibula. Gre za redko obliko fibul s samostrelno peresovino ter 4 pavkami na nogi. Doslej so bile poznane zgolj iz Caverzana pod Dolomiti v Italiji, Mosta na Soči v Posočju in Nezakcija v Istri na Hrvaškem. Sorodne fibule enake izdelave, ki so imele zgolj dve pavki na nogi, pa so nekoliko pogostejše. Danes jih je poznanih okoli 20 in njihove najdbe so razpršene v pomembnih prazgodovinskih centrih iz 5. stoletja pred našim štetjem na področju južnih Alp v pasu od Trenta preko Posočja do Koroške in Dolenjske. Pomembno pa je, da so bile odkrite tudi v antičnih mestih. Tako so poznane tudi najdbe iz grobov etruščanske Spine ter sirakuške Adrije, iz najpomembnejših

Odlomek grafitne keramike s Turnirskega prostora.

najdišč tega časa v delti Pada. Tam so jih arheologi razlagali kot nošo prišlekov, ki so se, izvirajoč iz prazgodovinskega zaledja, naselili v mestih.

V vsakem primeru predstavlja ptujška pavkasta fibula predmet, ki je bil najverjetneje izdelan v posoških ali severno italjskih delavnicah. Na področje Štajerske je prinesena kot trgovsko blago ali kot osebna oprema prišleka, verjetno preko osrednje Slovenije, ali pa, še bolj verjetno, po dravski dolini s Koroške. Vsekakor ta drobní predmet dokazuje obstoj stotine kilometrov potekajočih omrežij ter stikov in medsebojnih poznavanj prazgodovinskih skupnosti, oziroma še več – dokazuje široko razprostranjeno poznavanje najnovejše mode, ki se je izdelana v središčih severne Italije sočasno nosila tako na sredozemskih obalah kot na ptujski promenadi.

Nedaleč proč pa je bil pri izkopavanjih v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja, na področju Turnirskega prostora na Grajskem griču ob srednjeveški stavbi žitnice odkrit kompleks več peči. Na podlagi odkritih odlomkov keramike so bile datirane v mlajši del mlajše železne dobe. Vkopane so bile v plasti z arheološkimi najdbami, med katerimi so bili odkriti tudi odlomki keramike, ki pričajo o še starejši poselitvi prostora. Izstopa vsekakor odlomek lonca z vbočenim ramenom, navpičnim vratom in rahlo odebeljenim ustjem, z okrasom vtisnjenih krožcev na rami. Gre za obliko posode, značilno za sam konec starejše železne dobe na področju vzhodnega dela osrednje Evrope – od češkega sredogorja preko južne Avstrije in zahodne Madžarske ter do vzhodne Slovenije – vse do Ptuja. Gre za enega izmed zadnjih primerkov prostoročno izdelane keramike, tehnologije, ki se bo sicer še obdržala v naslednjih stoletjih, vendar bo primat pri izdelavi prevzelo modeliranje keramike na hitro vrtečem se lončarskem kolesu. Hkrati pa odlomek prvič predstavlja tehnologijo, ki bo zaznamovala naslednja stoletja – dodajanje primesi grafitu v keramiko.

Opisani skromni najdbi kažeta poteke kulturnih stikov v času od sredine 5. do sredine 4. stoletja pred našim štetjem. Upoštevajoč širšo kulturno zgodovino 5. stoletja, kaže, da predstavljajo pavkaste fibule oblike nakita, ki so bile razvite na južnem predalpskem prostoru pod vplivom prodora novih tehnoloških inovacij in estetskih elementov iz zahodnega halštatskega kroga osrednje Evrope, in najbolj razširjene v »talilnem loncu« kultur, kjer so se mešali vplivi iz grškega, etruščanskega, vzhodno in severno jadranskega alpskega in jugovzhodno-predalpskega sveta. Fibula s Ptuja predstavlja, kot ena od najbolj vzhodno poznanih najdb tega tipa fibul, kulturne vplive z zahoda. Na drugi strani pa nekaj desetletij mlajša keramika kaže širitev kulturnih vplivov, oskrbe s surovinami ter vsakdanjih tehnologij z vzhoda. Dve izpostavljeni najdbi pa jasno pokažeta, da je v tem obdobju, kljub očitno skromni poselitvi prostor Ptuja predstavljal stičišče kultur. Na eni strani najbolj vzhodno mejo razprostranosti zahodnih ter najbolj zahodno mejo razprostranjenosti vzhodnih kulturnih elementov in tehnologij.

Fibula tipa Münsingen.

Zadnji stiki z zahodom

Še do nedavnega je bila bronasta fibula tipa Münsingen edini predmet, ki bi ga lahko povezali s starejšelatsko poselitvijo tega področja. Najverjetneje je bila odkrita na področju Ptuja, morda celo na Panorami? Gre za manjšo fibulo z masivnim odebeljenim lokom polkrožne oblike s samostrelno peresovino in tremi navoji. Krajša noga je na delu, kjer se vanjo prilega igla, okrašena s poševnimi vrezi. Na koncu, kjer se noga prislanja na lok, pa je razširjena s pederito ovalno ploščico s prirezanimi robovi in se zaključuje v manjšem palmetastem izrastku.

Predstavlja obliko fibule, ki je poznana koncentrirano na treh območjih – v severozahodni Madžarski in jugozahodni Slovaški; v jugozahodni Češki ter v zahodni Švici. Izven teh področij so znani primerki zgolj iz Dürnberga, Pottenbrunna in Mannersdorfa v Avstriji, Rasta na Bavarskem ter Ptuja. Kljub enotni tipologiji lahko fibule s teh področij ločimo glede na specifične elemente izdelave. Tako domnevamo, glede na njeno obliko kot tudi oblikovanje ploščice in palmetastega zaključka noge, da ptujška fibula, identična najdbi iz Rasta, izvira iz švicarskih delavnic. Posledično gre za enega izmed najstarejših predmetov, izdelanih v novem mlajšeželeznodobnem slogu, odkritih na področju vzhodne Slovenije.

Na prostoru osrednje Slovenije, so bili v poznostarejšeeželeznodobnih centrih odkriti številni predmeti, ki so jih odlikovale značilnosti novega mlajšeželeznodobnega sloga izdelave in okraševanja razvitega na področju Alp. Orožje, nakit in okrasne predmete lahko razlagamo kot posledico stoletja trajajočih kulturnih stikov in trgovskih omrežij, nekateri med njimi pa so vplivali tudi na razvoj domače proizvodnje po novih vzorih na področju južno od Alp. Domneva se, da so prav po teh poteh ob koncu 5. stoletja pred našim štetjem na področje severne Italije pridrla prva keltska ljudstva, ki so preobrazila omrežja in stike, vendar so bili še na začetku 4. stoletja zgolj posamezni predmeti iz osrednjega alpskega prostora prineseni v naše kraje. V naslednjih desetletjih so področje Ptuja poselili novi priselci z vzhoda.

Bronast profiliran obroček iz groba 7
iz Srednice.

Zgodba z vzhodne strani

Zgolj nekaj desetletij kasneje se je na področju vzhodne Slovenije vse spremenilo. Prav obronki Pohorja predstavljajo zahodno mejo, na kateri se je ustavil prvi priseljski val keltskih populacij z vzhoda. Novi načini izdelave in oblikovanja keramike, ki je bila tokrat narejena na hitro vrtečem se lončarskem kolesu, nove oblike in okrasitev nakita ter predvsem nova oborožitev, so značilnosti majhnih skupin, ki so v zelo kratkem času poselile področje med južno Slovaško, kolenom Donave na Madžarskem in področjem Štajerske med Ptujem in avstrijskim Gradcem.

Skupnosti, ki so v prvi fazi zapustile za sabo zgolj skromna grobišča sestavljena iz manjše skupine pokopov, kažejo, da selitve niso bile toliko posledica populacijskega pritiska, temveč sta kreativna in tehnološka sprememba omogočila vključitev in strateško naselitev v prostoru, ki je bil že od 5. stoletja pred našim štetjem demografsko oslavljen. Dolga leta so številni arheologi posvečali največ pozornosti bojevnikom, predvsem mečenoscem! V njih so videli odraz spremembe tehnologije oborožitve in posledično bojevanja, ki je omogočila osvojitve novih ozemelj. Prav grobišča, kot je bilo odkrito v Srednici pri Zgornji Hajdini, pa kažejo, da je šlo za veliko bolj sofisticiran in kompleksen proces keltske poselitve prostora.

Sredi 4. stoletja pred našim štetjem je majhna skupnost pokopala svoje štiri preminule člane na področju dravske terase pri Zgornji Hajdini. Za pokop so izbrali prostor opustelega starejšeželeznodobnega grobišča, ki je z nasutimi gomilami predstavljalo edino topografsko izstopajočo točko na kraju, ki ga danes poznamo kot Srednica. Tri ženske so bile kot varuhinje tradicije pokopane na stari način. Položili so jih, okrašene z njihovim nakitom, v podolgovato grobno jamo ter jim zraven glave oziroma nog pridali še keramične posode. Bojevnika pa je bil deležen drugačnega pogreba. Bil je sežgan, njegova žganina pa je bila stresena v manjšo grobno jamo kvadratne oblike, v katero je bilo pridano tudi njegovo orožje, nakit in keramično posodje.

Fotografija skeletnega groba 7 iz Srednice.

Poglavitno novost, odkrito v skromnejšem grobu 7, predstavljajo keramične posode, predvsem komplet, ki je odraz rituala, izvajanega pri pokopu pokojnika in nujen pridatek v vseh grobovih tega obdobja. Tvori ta ga trebušasta posoda z ožjim in podaljšanim vratom ter široka, a plitka skleda. Prav slednje so odraz največje tehnološke spremembe mlajše železne dobe. Uporaba hitrovrtčega se lončarskega kolesa je omogočila pravilnejšo, hitrejšo, predvsem pa tudi veliko bolj standardizirano oblikovanje keramičnih posod. Pri skledah iz Srednice se, za razliko od mlajših odkritih v grobovih in lončarskih pečeh srednje in poznolatskega obdobja v regiji, še vedno lahko prepozna prostoročno oblikovanje. Slednje je bilo zgolj na koncu popravljeno na lončarskem kolesu in je povzročilo nagnjenost oblike ali okrasa skled kot tudi nepravilne sledi izdelave v njihovi notranjosti.

Drugo novost v grobovih pa predstavljajo tudi majhne železne fibule, ki so bile odkrite na prsih pokojnic, kot na primer v grobu 7. Zraven fibul je pokojnica dobila v grob še manjši železen nož in bronast prstan ter dve ovalni bronasti ploščici. Prva, gladke oblike, predstavlja starejšo obliko pasne garniture in je poznana predvsem z najdišč na Češkem. Druga, ki pa je bila na površini profilirano okrašena in v sredini predrta, pa glede na kanal, izdelan na spodnji strani ploščice, predstavlja del ploščate fibule značilne za obdobje začetka mlajše železne dobe s področja osrednjih Alp. Kljub dokaj arhaičnemu videzu vseh predmetov odkritih v tem grobu, lahko upravičeno menimo, da gre v primeru slednje ploščice za star predmet, ki se je dolgo časa nahajal v uporabi. Oziroma, ga lahko interpretiramo kot star družinski predmet, ki je bil šele veliko kasneje priložen v grob. Gre za pokop ženske, katero lahko glede na pridatke proglašimo za čuvarko tradicije ter lastnico predmetov, ki ilustrirajo zgodovino in pot prvih priseljencev.

Keramična posoda iz groba 4 iz Srednice.

Jantarni obroček iz groba 4 iz Srednice.

Prva dama

Grob premožne gospe iz Srednice

Selitev in vojaška osvajanja vzhodnih Keltoev, opevane v zapisih antičnih avtorjev, so se vedno opazovale zgolj skozi perspektivo iskanja grobov tistih, ki so domnevno te odprave vodili – z meči oboroženih bojevnikov. Vendar natančno branje virov kot tudi opazovanje najstarejših majhnih grobišč, ki so odraz mozaične zasedbe prostora s strani majhne vojaške elite, kaže, da so se v prvih vrstah keltskih selitev vedno nahajale tudi ženske. Pridatki v grobovih pa pričajo o visokem družbenem statusu in o njihovi vlogi čuvark kulturne tradicije.

Takšno »zgodbo« prikazuje tudi odkritje groba ženske, označenega kot grob 4 iz Srednice. Pokojnica je bila pokopana v podolgovati grobni jami v svoji popolni opravi in z vsem nakitom, ki je odražal njen družbeni status. V bližino glave, obdane z večjimi kamni, so ji položili dve keramični posodi, ki tvorita podoben servis, kot ga poznamo v sočasnih moških grobovih. Sestavljen je bil iz posode s kroglastim telesom ter dolgim in zelo ozkim vratom, ki še močno odraža tradicijo zgodnjelatenskega oblikovanja keramike, ter manjše skodele. Obe posodi sodita med najstarejše najdbe keramike, izdelane na lončarskem vretenu s področja današnje Slovenije, datirane v sredino 4. stoletja pred našim štetjem.

Pokojnica je na sebi nosila značilen ženski nakit vzhodnih Keltoev, ki ga zaznamujejo predvsem kombinacija nanožnic in zapestnic. Imela pa je tudi izjemno redek pridatek – ovratnico. Njene narebrenе votle nanožnice izdelane iz bronaste pločevine predstavljajo značilno nošo konca zgodnjega latena na področju, raztezajočem se od osrednje Evrope proti vzhodu. Nosile so se v kombinacijami z zapestnicami. V grobu so bile odkrite kar tri različne, to je zapestnica iz železne žice, masivna bronasta zapestnica z odebelitvijo in drobna zapestnica iz prepletene bronaste žice z osmičkami. Slednja predstavlja redko najdbo, ki se pojavlja predvsem na grobiščih vzhodnih Keltoev. Podobno razprostranjenost pa kažejo tudi najdbe jantarnih obročkov, ki so jih najbolj iz-

Odlomek zapestnice z osmico iz bronaste
žice iz groba 4 iz Srednice.

Odlomek zapestnice z osmico iz bronaste žice iz groba 4 iz Srednice.

postavljene posameznice nosile kot obeske na ogrlicah. Značilna nakitna oblika vzhodnih Keltov, ki je postala del širše mode, pa je tudi bronasta fibula tipa Duchcov z narebrenim lokom.

Kot simbol pokojničinega družbenega statusa lahko prepoznamo tudi izjemno redko ohranjeno najdbo masivne železne ovratnice z odebelitvami na koncu ter ostankov verjetno druge ovratnice iz železne pločevine okrašene s poševnimi črtami in vtisi krožcev. Gre za značilno obliko nakita in okras obdobja zgodnjega latena, ki pa je poznan predvsem iz osrednje Evrope. Element nadregionalne mode obdobja pa je najdba dvodelnega pederlega votlega obroča iz železne pločevine, najverjetneje amuleta ali dela pasne garniture.

Dama iz Srednice je bila položena v grob s številnimi drobnimi pridatki, ki jo vežejo v materialni svet zgodnjega latenskega obdobja vzhodnih Keltov. Hkrati pa je prejela tudi elemente, značilne za povezavo s starejšo osrednjeevropsko tradicijo. Danes se zdi, da je bila čuvarka tradicije in prednica prvih keltskih rodov, ki so poselili področje okolice današnjega Ptuja.

Okrašena prednja stran nožnice
meča iz groba 9 iz Srednice.

Znanilec novega Grob mečenosca iz Srednice

Posebno vlogo na keltskem grobišču v Srednici lahko pripišemo edinemu moškemu pokopu – mečenoscu. Lahko ga prepoznamo kot znanilca novega. Bistveno materialno *novost*, ki je spremenila politični zemljevid Evrope, predstavlja njegova oborožitev. Poglavitno ritualno novost, kot odraz spremembe v prepričanju, pa predstavlja oblika njegovega pokopa.

Za razliko od žensk ob njem je bil pokojnik sežgan – njegovo telo je bilo predano ognju in nasilno uničeno. Nov način pokopa, ki bo zaznamoval prihajajoče obdobje po vsej Evropi, je bil še povezan s starim načinom polaganja pridatkov v grob – njegova oprema, predvsem orožje, niso bili poškodovani, temveč so bili urejeno zloženi v sredino groba na žganino.

In prav ti pridatki, oziroma najpomembnejši med njimi dolgi meč, predstavljajo novost s katero si je očitno manjša vojaška elita vzhodnih Keltov tako z lahkoto podredila obsežna območja vzhodne in jugovzhodne Evrope. Niso zgolj odraz tehnoloških novosti v izdelavi ter novih tehnik bojevanja, temveč predvsem simbol družbenega razreda visoko mobilnih svobodnih vojščakov. Slednji so, na čelu maloštevilnih skupin kolonistov, v zgolj nekaj desetletjih poseli prostor od zahodne Francije do Češke in kasneje do Transilvanije.

Pravzaprav lahko celotno preseljevanje Keltov, kot tudi pot pokopanega mečenosca prepoznamo na obliki in okrasu njegovega orožja. Dolgi meč z ojačanim predrtim koničnikom in ojačanim ter okrašenim ustjem nožnice sodi v obsežno skupino mečev poimenovano po kraju odkritja prvega takega natančno opisanega primerka – skupino Hatvan-Boldog. Gre za značilne meče starejšelatenskega obdobja, katerih najdbe se razprostirajo na širokem območju od južne Francije pa vse do Transilvanije. Meč iz Srednice pa glede na svoj okras nožnice, sestavljen iz asimetrično postavljenih linearnih in zavrtih elementov izdelanih tako z vrezovanjem kot v visokem reliefu, sodi v večjo skupino mečev, katerih največje število se nahaja na prostoru okoli kolena Donave

Okrašena zadnja stran nožnice
meča iz groba 9 iz Srednice.

Fotografija žganega groba 9 iz Srednice.

na Madžarskem. Njegovi globoko reliefno oblikovani vlitni konstrukcijski elementi, kot so objemka in okrasni gumbi ustja nožnice, pa ga povezujejo z manjšo skupino podobnih mečev, ki se je razprostirala na prostoru od Graškega bazena na severu do Blatnega jezera na vzhodu in do področja Ptujja na jugu.

Standardno opremo bojevnikov iz sredine 4. stoletja pred našim štetjem pa predstavljajo še večja železna fibula, velik nož in keramični servis. Fibula je izdelana iz žice z masivnim gumbom na nogi, ki je v primeru najdbe iz Srednice sploščen do oblike diska. Keramični servis je vedno sestavljen iz posode za tekočino z ovalnim trebuhom in podaljšanim ožjim vratom, ter manjše skodele. Ni zgolj odraz libacijskih daritev, ki so se odvijale ob pokopu, ampak verjetno tudi vere v onostransko življenje, kjer bo bojevnik, v svoji popolni opravi ponovno nazdravljajal združen s svojimi tovariši, s katerimi so prvi prehodili dolgo pot od severne Madžarske do dravskih ravnin.

Okrašena prednja stran nožnice meča
iz Formina.

Vse stvari štejejo

Najdbe iz uničenega grobišča v Forminu

Najdbe iz grobišča v Forminu so ključnega pomena za poznavanje srednjelatskega likovnega izražanja Keltov na področju vzhodne Slovenije. Gre za najdišče, s katerega poznamo najbolj raznoliko okrašene nožnice mečev. Žal večina najdb ne izhaja iz ohranjenih grobnih celot, saj so bile zbrane med leti 1935 in 1939 pri kopanju gramoza. Izkopavanja v začetku sedemdesetih let 20. stoletja, pa so odkrila predvsem rimskodobne grobove.

Kljub slabi ohranjenosti železnih najdb lahko na nekaterih nožnicah mečev prepoznamo, rekonstruiramo in povežemo v širši kulturni kontekst slogovne značilnosti njihovega okrasa. Po svojih oblikovnih elementih predstavlja nadaljevanje zgodnje latenskodobne tradicije okras nožnice z ozkim rebrom na sredini sprednje platice. Ustje je bilo ojačano z reliefno okrašeno objemko, ki se na sprednji strani razširi v obliko dveh, tokrat že razmaknjenih ornamentalnih diskov. Sam rob ustja je okrašen z vrezanim okrasom meandra, oziroma iz zgodnjelatske formalne tradicije izhajajoče povezane neprekinjene spirale.

Izjemno najdbo, ohranjeno zgolj na odlomku močno preperle nožnice, predstavlja simetrično postavljen, v kombinaciji globokega reliefa in vrezovanja izdelan simetričen okras. Ohranjen je zgolj zaključek ornamenta v obliki polkrožne razširitve, v kateri se nahajata okrasni zavojki. Nad njim pa sta prepoznavna, v razširitvi postavljena, dva medaljona okrašena s trojno zavojko. Okras sodi v najredkejšo skupino nožnic s simetričnim mrežnim okrasom, ki so poznane predvsem iz osrednjega alpskega in prostora vzhodnih Keltov.

Prav tako izjemno najdbo predstavlja tudi odlomek nožnice okrašen z navidezno nesimetričnim okrasom, ki ga uporaba simetričnega kopiranja delov motiva umešča v sam začetek razvoja tako imenovanega Madžarskega sloga okraševanja nožnic. Eden izmed najlepših izdelkov svojega sloga vsebuje skrite starejše okrasne elemente kot so šrafirana polja ter v abstraktni okras vpletene stilizirane obrazne maske in ptičje glave.

Prav zaradi svoje grobosti izdelave očarljivo upodobitev pa predstavlja okras nožnice izdelan z globokim vrezovanjem. Zdi se, da se je tvorec popolnoma nesimetričnega okrasa boril tako z obdelovanim materialom kot s površino, ki jo je poskušal zapolniti v skladu z estetskimi normami svoje kulture. Neskladnost prikazanega, drobne napake pri izdelavi ter popolna dekonstrukcija kompozicije kažejo, da je najbolje ohranjeni meč iz Formina žal okrasil obrtnik, ki ni bil ravno mojster svojega poklica.

Okraši nožnic mečev iz Formina pričajo o slogovni raznolikosti, prepletanju tradicij in inovacij, prehodnosti slogovnih elementov iz Alpskega in Panonskega prostora in izjemnem kreativnem potencialu delavnic vzhodnih Keltov v času konca 4. in začetka 3. stoletja pred našim štetjem.

Okrašena prednja stran nožnice meča iz Formina (obe sliki).

Železna ščitna grba iz Formina.

Ne z mečem ...

Orožje in oprema bojevnikov iz Formina

Čeprav zaradi svoje izpostavljenosti, ki je predvsem posledica bogate okrašenosti, večino pozornosti pritegnejo meči, so bile na grobišču v Forminu odkrite tudi druge najdbe orožja in osebne opreme bojevnikov – železne sulične osti, železne pasne verige, noži, škarje, britve, ščitne grbe in predvsem večje železne fibule.

Fibule so večinoma izdelane iz železa, med njimi pa izstopa zgolj nekaj odlomkov večjih fibul s kroglicami na loku in odlomljena bronasta fibula tipa Möttschwil. Slednja sodi v maloštevilno skupino variante Gemeinlebern, ki ima na loku dve, s prečnimi vrezi okrašeni rebri – eno na »glavi« ter drugo na nogi pod objemko. Fibule te variante imajo zanimivo prostorsko razprostranjenost. Poznane so iz Dührena in Manchinga na Bavarskem, Gracarce na Koroškem, Podzemlja in Formina v Sloveniji. Datirane v mlajši del srednjelatenskega obdobja, so znanilke novih povezav in vplivov s prostora srednje Evrope.

V razpravah o razmerjih med spoloma na keltskih grobiščih nekateri avtorji opozarjajo na grobišča iz srednjega dela mlajše železne dobe, na katerih so jasno prepoznavna necnaka razmerja med spoloma pokopanih. Eno takih je tudi Formin. Kljub nepoznavanju kontekstov najdb, lahko na podlagi ohranjenih predmetov domnevamo večje število moških pokopov oziroma izjemno visok delež pokopov z orožjem. Zdi se, da v osrednjem delu Karpatske kotline prevladujejo grobišča z večjim številom ženskih, na robnih področjih pa moških pokopov. Zaradi obsedenosti s keltskimi invazijami proti jugu so številni strokovnjaki v njih videli kopičenje vojske za pohode proti Makedoniji in Grčiji, prav grobišča kot je Formin pa kažejo, da moramo v njih najverjetneje opazovati večjo stopnjo militarizacije vseh obmejnih območij.

Bronasta fibula s psevdo-filigranskim
okrasom iz Formina.

Poiščite žensko!

Pomanjkanje ženskih nakitnih predmetov na grobišču v Forminu

39

Upoštevajoč številčnost odkritega orožja, predvsem število mečev in suličnih osti, lahko domnevamo, da je bilo v Forminu odkritih najmanj 15 bojevniških pokopov. Na drugi strani pa zgolj s težavo prepoznamo pokope žensk! Danes lahko rekonstruiramo na podlagi noše, to je fibul in orehastih nanožnic iz bronaste pločevine, zgolj 4 do 5 ženskih pokopov iz obdobja srednjega latena, pri čemer bi lahko bili vsaj trije starejši in dva mlajša. Pojasnitev pomanjkanja ženskih pokopov lahko iščemo v sami naravi pridobitve arheoloških najdb, ki so bile naključno zbirane v gramoznici. Večji predmeti, kot so železni meči, sulice in tudi veliko večje železne fibule so bili prepoznani in shranjeni. Manjše bronaste fibule in zaradi sežiga uničene orehaste nanožnice, pa so zbiralci spregledali.

Med odkritimi najdbami, ki jih lahko pripišemo ženskim pokopom, izstopajo predvsem ostanki sežganih bronastih orehastih nanožnic, par bronastih fibul, okrašenih s psevdo-filigranskim okrasom, dve paličasti pasni sponi tipa Brežice ter fibula tipa Mötschwil. Velike orehaste nanožnice s tremi do štirimi odebelitvami na področju današnje Slovenije predstavljajo redkejši element, v večjem številu prisoten na območju Karpatske kotline oziroma teritoriju poselitve vzhodnih Keltov od spodnje Avstrije do Transilvanije.

Drugi element, značilen za oblikovni svet vzhodnih Keltov, ki je svojo lokalno izrazno obliko razvil na jugovzhodnem alpskem prostoru, predstavljajo fibule s psevdofiligranskim okrasom. Gre za manjše bronaste fibule, izdelane iz žice, ki so imele zaključek noge in lok povezan z masivno vlito mrežasto razširitvijo z masivno objemko, v katero so bili vstavljeni konični svitki iz tanke bronaste žice. Odkrite so bile na prostoru od avstrijske Koroške do severne Bosne in Slavonije.

Podobno prostorsko distribucijo imata tudi paličasti pasni sponi, poimenovani tudi tip Brežice. Gre za ploščato bronasto palico z okroglim ušescem na eni ter zaobljeno konico na drugi strani, katere površina je bila veli-

Železna zapestnica z obročki iz Formina.

kokrat okrašena s prečnimi vrezi oziroma motivi križa. Spone so bile velikokrat pritrjene na veržico iz manjših bronastih obročkov oziroma večjih členov v obliki številke 8 kot v primeru iz Formina. Avtorji jih interpretirajo kot dele pasne garniture oziroma sponse za zapenjanje plašča in zaradi okrašenosti izpostavljajo njihov apotropijski pomen. Bile so odkrite na področju od avstrijske Štajerske preko Dolenjske do Podravine, pri čemer jih je bilo večje število odkritih v grobovih v Brežicah, Novem mestu ter Zvonimirovem. Le redke, in še to netipične najdbe pa so bile odkrite ob Donavi na Madžarskem.

Tako na podlagi prikaza zgolj 4 elementov noše in nakita, ki ga lahko povezujemo z ženskimi pokopi, lahko ponovno potrdimo zgodbo o kulturnih stikih, ki smo jo opazovali pri okraševanju mečev. V starejšem delu srednjelatskega obdobja so intenzivnejši kulturni stiki s področjem vzhodnih Keltoev, kot to kažejo orehaste nanožnice. Pseudofiligranske fibule pa kažejo, da se pod tem vplivom razvijejo tudi lokalne oblike nakita. Tako predstavljajo sponse tipa Brežice lokalne, za mokronoško kulturno skupino značilne oblike, ki se v redkih primerih širijo tudi proti vzhodu. V mlajšem obdobju pa se ponovno pojačajo stiki z osrednjeevropskim prostorom, kot to kažejo variante fibul tipa Mötschwil.

Bronasta fibula tipa Mötschwil iz Formina.

Bronasta pasna veriga iz Brstja.

Bojevnik in gospa

Zgodba domnevno dvojnega groba iz Brstja pri Ptujju

Prve mlajšeželeznodobne najdbe so bile odkrite v gramoznici pri vasi Brstje vzhodno od Ptujja že leta 1959. Prisotni so poročali, da so bili vsi ostanki najdeni skupaj v eni jami, dopuščajoč možnost najdbe bogatega dvojnega pokopa moškega in ženske. Železno orožje je bilo skoraj v celoti izgubljeno, ohranili so se zgolj odlomki meča, sulične osti in velika glavica žeblja, ki je pritrjevala železno ščitno grbo. Dovolj, da v pokojniku lahko prepoznamo vojščaka v polni bojni opravi. Ob njem je bila pokopana tudi ženska z maloštevilnimi, vendar zanimivimi in izpovednimi pridatki. Imela je dva steklena prstana, masivno bronasto zapestnico z izboklino, bronasto fibulo in bronast pas sklepanec. Tudi kasneje, ob širitvi gramoznice, so bili najdeni posamezni predmeti, leta 1970 pa tudi moški grob z orožjem in keramiko.

Redko najdbo predstavlja predvsem bronasta fibula, poimenovana tip Zvonimirovo po najdišču na Hrvaškem, kjer jih je bilo odkrito večje število. Njeno obliko zaznamuje bogato profilirano okrašena odebeljena objemka na koncu noge in s prečnimi vrezi okrašena odebelitev na nogi. Posledično se domneva, da je bilo eponimno najdišče hkrati tudi njihov izdelovalni center, iz katerega verjetno izvira tudi naša fibula.

Na področju Slovenije pogostejšo najdbo pa predstavlja masivna bronasta zapestnica z enim izrastkom. Podobne zapestnice so poznane z najdišč s področja Dolenjske, kjer po številčnosti prednjači predvsem Novo mesto. Posamezni primerki pa so poznani tudi s Koroške in Štajerske.

Tretjo, najzanimivejšo najdbo, pa predstavljajo ostanki pasu sklepanca. Pas je sestavljen iz treh delov oziroma iz treh oblik elementov. Začetni del pasu z dvema kavljema v obliki konjskih protom je sestavljen iz členkov, ki imajo v sredini kvadratno polje predeljeno na dva dela, zapolnjena z rdečo steklasto maso. Srednji del pasu je izdelan iz enostavnih profiliranih veznih elementov, njegov zaključek pa iz večjih kvadratnih ploščic, okrašenih z vtolčenimi krogi s piko ter manjšimi trikotnimi vdolbinami, v katerih je bila prav tako rdečkasta steklasta masa.

Zaključek pasne verige iz Brstja
v obliki konjske glavice.

Likovno najmanj zanimiv je srednji del pasu, vendar sta bila primerka z identičnimi profiliranimi členi odkrita tudi v grobovih 502 in 643 na Kapiteljski njivi v Novem mestu. Gre za obliko pasu, ki se v večjih količinah pojavljajo predvsem na dveh krajih – na Češkem in na Bavarskem.

Tri najdbe, odkrite v domnevnem grobu v Brstju, jasno kažejo trgovske povezave, kulturno pripadnost in stilsko hotenja keltskih populacij, ki so poseljevale območje okoli Ptuja. Številne najdbe, v tem primeru masivna zapestnica z enim izrastkom, kažejo povezanost z osrednjim in jugovzhodnim prostorom današnje Slovenije, za katerega se domneva, da so ga poseljevali keltski Tavrski in sorodne skupnosti. Gre za vključenost prebivalcev v tvorni svet mokronoške kulture, ki se je raztezala od južnega roba Avstrije na Koroškem in Štajerskem vse do severne Hrvaške. Razen komunikacij s centri proizvodnje v osrednjem delu se je trgovina in morda celo mobilnost populacij odvijala tudi po njenem robu, kar kaže razprostranjenost fibul tipa Zvonimirovo.

Bronasta fibula tipa Zvonimirovo iz Brstja.

Bradavičast obroček s Panorame.

Rojstvo mesta?

Poznolatensko obdobje na Ptuju

Sredina 2. stoletja pred našim štetjem je čas intenzivnih sprememb v celotnem jugovzhodno predalpskem prostoru. Najverjetneje zunanji vplivi, tako širitev vpliva keltskega plemena Bojev na severo-vzhodu kot dačanski ekspanzionizem daleč na jugovzhodu, predvsem pa vedno močnejši pritisk rimske republike na zahodu, ki se je v svojem obsegu razširil v vojaški kampanji proti panonski Segestiki, so spremenili prazgodovinski svet. Ob trgovskih kot tudi vojaških stikih z mediteranskimi civilizacijami so se tokrat oblikovale drugačne družbene elite. Ne poznamo jih samo iz bogatih grobov, ampak lahko njihov obstoj rekonstruiramo na podlagi obnove starih in izgradnje novih utrjenih naselij, predvsem pa vključitve v monetarno ekonomijo in začetka kovanja lastnih novcev.

Na področju vzhodne Slovenije in Podravja je to čas, ko se pokopavanje na grobiščih v ravnini neha. Istočasno se obnovijo ostanki obrambne arhitekture starejših prazgodovinskih naselij, kot sta Ormož in Poštela, oziroma se postavijo nove utrdbe, kot kaže kamniti zid, interpretiran kot del obzidja, odkrit na zahodnem delu Turnirskega prostora na Ptujskem gradu. Nekoč so avtorji te gradbene aktivnosti interpretirali kot znanilce nemirnega obdobja oziroma umik populacij za varna obzidja. Danes pa, upoštevajoč ostanke poselitve v celotni pokrajini, lahko trdimo, da je šlo zgolj za vzpostavitev hierarhiziranega sistema naselij, pri čemer so tako fizično kot tudi vizualno utrjene postojanke postale prebivališče družbenih elit. V poznolatenskem obdobju se je število najdišč v pokrajini, predvsem na plodnih ravninah od pohorskega vznožja pa vse do Goričkega, temeljito povečalo. Skromni ostanki pa kažejo zgolj sledi močno razpršenega vzorca poselitve, katerega osnovne enote so predstavljale manjše skupine stavb – najverjetneje posamezne kmetije.

Zdi se, da je bilo v tem času redko poseljeno področje kasnejšega rimskega Ptuja in njegove okolice. Za poselitve so bile zanimive predvsem rečne terase na Spodnji in Zgornji Hajdini, Zgornjem Bregu ter v Rabelčji vasi, kot tudi vznožje Grajskega griča. Pri skoraj vseh izkopavanjih zadnjih let so bili odkriti odlomki značilne po-

Keramični lonec iz Malega gradu.

znolatske keramike, redki kovinski predmeti iz tega obdobja pa so znani zgolj s Turnirskega prostora in Panorame.

Izkopavanja pred več kot pol stoletja so odkrila ostanke mogočnega zidu, zloženega iz kamnov brez veziva, interpretiranega kot ostanke obzidja na zahodnem robu Turnirskega prostora. Nekaj desetletij kasnejša izkopavanja na severnem robu tega območja, ob monumentalni srednjeveški Žitnici pa so odkrila ostanke peči, datiranih na podlagi keramike v njih in njihovi okolici prav tako v čas poznega latena. Posledično lahko sklepamo, da se je na platoju zraven reprezentativnega nahajal prav tako obrtniški del poselitvene mreže.

Izjemno najdbo s tega področja predstavlja bronast paličast predmet z ušescem na enem koncu in dvojnoprofiliranim sedlom ter dvema, z vrezi okrašenima gumboma z daljšim vratom na zgornji strani. Kljub dejstvu, da ostaja brez primerjav ter hipoteze o njegovi funkciji, je bil že v preteklosti datiran na podlagi morfologije okrasa glav gumbov v poznolatsko obdobje.

V isti čas sodi tudi bradavičast obroček, odkrit na Panorami, ki zraven keramičnih najdb kaže, da je bila poseljena tudi druga nekoliko povzdignjena lokacija, ki bo svoj največji pomen dobila šele z izgradnjo rimskega mesta. Podobne najdbe izvirajo iz ženskih grobov na Dolenjskem, kot tudi naselbinskih kontekstov iz krajev, kjer grobov ni. Glede na lego v grobovih pa so jih najverjetneje ženske nosile na ogrlicah z jagodami ali drugimi obeski. Prav zaradi njegovega apotropijskega pomena lahko domnevamo, da sodi v del osebne opreme žensk posebnega statusa, bivajočih v hierarhično pomembnejših naselbinah v regiji.

Bronast paličast predmet s Turnirskega prostora.

Nosilec perjanice z rimske čelade
s Turnirskega prostora.

Na meji imperija

Rimska zasedba področja Ptuja

Od sredine 2. stoletja pred našim štetjem se je krepil vpliv politične in ekonomske tvorbe, ki jo na podlagi omemb rimskih avtorjev poznamo kot keltsko Noriško kraljestvo. Zaradi svoje geostrateške lege lahko domnevamo, da se je vpliv slednjega raztezal vse do področja današnjega Ptuja, oziroma je utrjena naselbina na Ptujskem gradu najverjetneje predstavljala eno izmed utrdb kraljestva.

Zgodovina manjših konfliktov in zavezniških odnosov z Rimsko republiko je vodila do dokaj mirne priključitve kraljestva za časa cesarja Avgusta leta 15 pred našim štetjem. V letih, ki so sledila, je bilo območje priključeno Iliriku in hkrati se je okrepila rimska vojaška prisotnost. Najverjetneje od časa velikega panonsko-delmatskega upora v letih 6 do 9 našega štetja je bila na Ptujju utaborjena večja vojaška enota – *legio VIII Augusta*. Glede na obstoječe arheološke podatke se je veliki vojaški tabor nahajal na desnem bregu Drave. V tem času je bil Ilirik razdeljen na njegov južni in severni del, to je v provincijo Dalmacijo in Panonijo, v katero je bilo vključeno tudi območje Ptuja.

Očitno je, da je v najzgodnejšem obdobju okupacije, ko so v pokrajini poselitveni vzorci še večinoma ostali nespremenjeni, rimska vojska zasedla tri strateško najpomembnejša področja. Veliko legijsko taborišče je bilo postavljeno na desnem bregu Drave nasproti prazgodovinskih poselitvenih jeder, kjer je kontroliralo prehod čez reko in s tem dostop do gosteje poseljenega levega brega. Prav tako pa so se vsaj na začetku vojaške enote nahajale tudi na obeh poznolatskih naselbinah na Panorami in na Grajskem griču. Zdi se, da so takoj zasedli obe višinski in, vsaj v primeru Turnirskega prostora, z obrambno arhitekturo zavarovani točki.

Med kovinskimi najdbami, ki izvirajo s Turnirskega prostora in jih lahko povežemo z zgodnjo rimsko vojaško prisotnostjo, je potrebno izpostaviti železni nosilec perjanice, najverjetneje dela legionarske čelade tipa Weisenau. Tik preden se razširi v na koncu zavita krajca, je preko nosilca vrezana prečna črta. Podobna črta se nahaja

tudi na samem začetku nosilca. Med obema črtama se nahajata vrezana dva križa – zgolj dekoracija ali pa simbol legije *XX Valeria Victrix*, katere enote so leta 6 pod poveljstvom Tiberija najverjetneje korakale mimo Ptuja v vojno proti Markomanom?

Drugo prav tako pomembno najdbo predstavlja korodirana kepa železnih obročkov. Gre za ostanek legionarskega verižnega oklepa, tako imenovane *lorica hamata*. Bil je standardna oprema tako legionarjev kot tudi pomožnih enot v času republike, še posebno priljubljena pri oficirjih. Njegova uporaba pa se je zaključila v prvem stoletju, ko je postal priljubljen oklep sestavljen iz kovinskih plošč.

Dve najdbi, odkriti na Turnirskem prostoru, pričata o nemirnem času prvega stoletja, v katerem se je področje Ptuja ponovno znašlo v vrtincu zgodovine. Dobro stoletje po tem, ko so v regijo prvič prikorakali »okovanani sandali«, je naselbina postala *Colonia Ulpia Traiana Poetovio*, mesto v katerem se bodo še stoletja srečevale in prepletale različne kulture.

Obročki verižnega oklepa
s Turnirskega prostora.

Literatura

- BAŠ, F. 1950, Mali grad v Ptuj, Zgodovinski časopis IV, 127-150.
- BLEČIČ KAVUR, M., KAVUR, B. 2010, Grob 22 iz beogradske nekropole Karaburma: retrospektiva i perspektiva, Starinar 60, 57-84.
- BOŽIČ, D. 1987, Keltska kultura u Jugoslaviji, Zapadna grupa, V: Benac, A. (ur.), Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba, 855-897, Sarajevo.
- BOŽIČ, D. 1993, O latenskih najdbah na območju Ptuja, Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva, 189-204, Ptuj.
- BOŽIČ, D. 1999, Die Erforschung der Latènezeit in Slowenien seit Jahr 1964, Arheološki vestnik 50, 189-213.
- ČREŠNAR, M. 2012, Nekaj novosti o mlajši železni dobi v severovzhodni Sloveniji, V: Migotti, B., Mason, P., Nadbath, B., Mulh, T. (ur.), Scripta in honorem Bojan Djurić, Monografije CPA 1, 159-167, Ljubljana.
- DIE KELTEN, 1998, Die Kelten im Südweststeirischen Teil des Königreiches Norikum, Deutschlandsberg.
- DIZDAR, M. 2013, Zvonimirovo-Veliko polje. Groblje latenske kulture 1, Monografije Instituta za arheologiju 8, Zagreb.
- DOBIAT, C. 1996, Ein Latènezeitliches Kriegergrab am Burgstallkogel bei Kleinklein/Steiermark (LtB2/C)? V: Stöllner, T. (ur.), Europa Celtica, Untersuchungen zur Hallstatt- und Latènekultur, Veröffentlichungen des Vorgeschichtlichen Seminars Marburg, 12, 85-93, Marburg.

- DULAR, J., TOMANIČ JEVREMOV, M. 2009, Sledovi poznolatske poselitve v Ormožu, *Arheološki vestnik* 60, 159-193.
- FRAY, O.-H. 1978/79, Ein verziertes La-Tène-Schwert aus Graz, *Schild von Steier* 15/16, Festschrift Modrijan, 67-73.
- GABROVEC, S. 1966, Srednjelatensko obdobje v Sloveniji, *Arheološki vestnik* 17, 169-242.
- GUŠTIN, M. 1977, Relativna kronologija grobov »Mokronoške skupine«, V: Guštin, M. (ur.), *Keltske studije, Posavski muzej Brežice, Knjiga 4*, 67-103, Brežice.
- GUŠTIN, M. 1984, Die Kelten in Jugoslawien, Übersicht über das Archäologische fundgut, *Jahrbuch des Römisch-Germanisches Zentralmuseum* 31, 305-363.
- GUŠTIN, M. 2011, On the Celtic tribe of Taurisci, Local identity and regional contacts in the ancient world, V: Guštin, M., Jevtić, M. (ur.), *The Eastern Celts, The Communications between the Alps and the Black Sea, Annales mediterranei*, 119-129, Koper, Beograd.
- GUŠTIN, M. 2012, Die keltische Bauernsiedlung bei Murska Sobota am Südrand Pannoniens, V: Anreiter, P. (ur.), *Archaeological, cultural and linguistic heritage, festschrift for Erzsébet Jerem in honour of her 70th birthday, Archaeolingua* 25, 215-223, Budapest.
- HORVÁTH, L. 1979, A magyarszerdahelyi kelta és római temető, *Zalai gyűjtemény* 14, Zalaegerszeg.
- HORVÁTH, L. 1997, Einige chronologische Fragen des Keltischen Gräberfeldes von Rezi, *Zalai Múzeum* 8, 79-90.
- HORVÁTH, L. 2005, Grave of a Celtic warrior from Magyarszerdahely (Zala County), *Zalai museum* 14, 61-73.
- KAVUR, B. 2012a, Brstje, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), *Lexikon zur keltischen Archäologie, A-K, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73*, 266-267, Wien.
- KAVUR, B. 2012b, Formin, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), *Lexikon zur keltischen Archäologie, A-K, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73*, 559-560, Wien.

- KAVUR, B. 2012c, Ptuj, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), Lexikon zur keltischen Archäologie, L-Z, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73, 1542-1543, Wien.
- KAVUR, B. 2012d, Skorba, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), Lexikon zur keltischen Archäologie, L-Z, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73, 1722, Wien.
- KAVUR, B. 2012e, Spodnja Hajdina, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), Lexikon zur keltischen Archäologie, L-Z, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73, 1758, Wien.
- KAVUR, B. 2012f, Stojnci, Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), Lexikon zur keltischen Archäologie, L-Z, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73, 1786, Wien.
- KAVUR, B., GUŠTIN, M. 2011, Contribution to chronology, V: Guštin, M., Jevtić, M. (ur.), The Eastern Celts, The Communications between the Alps and the Black Sea, Annales mediterranei, 129-130, Koper, Beograd.
- KERMAN, B. 2009, Celtic warrior's grave from the site of Pod Kotom-north near Murska Sobota, V: Tiefen-
graber, G., Kavur, B., Gaspari, A. (ur.), Keltske študije II, Studies in Celtic archaeology, Papers in honour of Mu-
tja Guštin, Protohistoire européenne 11, 283-291, Montignac.
- KERMAN, B. 2011, Celtic settlement in Prekmurje, V: Guštin, M., Jevtić, M. (ur.), The Eastern Celts, The
Communications between the Alps and the Black Sea, Annales mediterranei, 65-82, Koper, Beograd.
- KOROŠEC, P. 1997, Protozgodovinski horizont na zahodni terasi grajskega griča na Ptuj, Časopis za zgodovino in narodopisje 68, NV 33/2, 167-184.
- KOS, P. 1977, Keltski novci Slovenije, Situla 18, Ljubljana.
- KOS, P. 1986, The monetary circulation in the southeastern Alpine region ca. 300 BC – AD 1000, Situla 24, Ljubljana.
- KOS, P. 2007, The beginnings of the coinage of Celtic tribes in the southeastern Alps, Slovenska numizmatika 18, 59-68.
- LAMUT, B. 1993, Ob stoletnici, Ptujski arheološki zbornik ob 100-letnici muzeja in Muzejskega društva Ptuj, 11-30, Ptuj.

- LUBŠINA TUŠEK, M. 2001, Ptuj, Ob Osojnikovi cesti, Letno poročilo 1999 (2001), 285-291, Maribor.
- LUBŠINA TUŠEK, M. 2002, Spodnja Hajdina, Letno poročilo 2000 (2002), 98-100, Maribor
- LUBŠINA-TUŠEK, M. 2004, Izročilo preteklosti med Potrčevo in Volkmerjevo cesto na Ptuj, V: Šuligoj, L. (ur.), Zbornik Splošne bolnišnice dr. Jožeta Potrča Ptuj, 1874-2004, 73-79, Ptuj.
- LUBŠINA-TUŠEK, M. 2008, Poročilo o arheološkem zavarovalnem izkopavanju na AC Slivnica – Draženci, arheološkem najdišču Srednica, Ptuj-Maribor.
- LUBŠINA TUŠEK, M., KAVUR, B. 2009, A sword between, The Celtic warriors grave from Srednica in North-Eastern Slovenia, V: Tiefengraber, G., Kavur, B., Gaspari, A. (ur.), Keltske študije II, Studies in Celtic Archaeology, Papers in honour of Mitja Guštin, Protohistoire Européenne 11, 125-142, Montignac.
- LUBŠINA TUŠEK, M., KAVUR, B. 2011, Srednica near Ptuj, V: Guštin, M., Jevtić, M. (ur.), The Eastern Celts, The Communications between the Alps and the Black Sea, Annales mediterranei, 31-50, Koper, Beograd.
- MIKL, I. 1962, Formin, Varstvo spomenikov 8, 235-236, 266, T 7: 8, 9.
- MIKL CURK, I. 1975, La Nécropole de Formin, Inventaria archaeologica 19, Belgrade.
- PAHIČ, S. 1966, Keltske najdbe v Podravju, Arheološki vestnik 17, 271-336.
- PAHIČ, S. 1968, K predslovenski naselitvi Slovenskih gor in Pomurja, V: Vrbnjak, V. (ur.), Svet med Muro in Dravo, 158-253, Maribor.
- PAVLOVIČ, D. 2011, La Tène farmsteads near Murska Sobota, V: Guštin, M., Jevtić, M. (ur.), The Eastern Celts, The Communications between the Alps and the Black Sea, Annales Mediterranei, 83-89, Koper, Beograd.
- PETRES, É. F., SZABÓ, M. 1985, Bemerkungen zum sogenannten "Hatvan-Boldog" – Schwerttyp, Alba Regia XXII, 87-96.
- PETRU, P. 1968, Vzhodnoalpski Taurisci, Arheološki vestnik 19, 357-373.
- SKRABAR, V. 1923, Nalasci latenskog doba u okolini Ptuja i Maribora, Starinar 1, 145-149.

- SMODIČ, A. 1940, Nove latenske najdbe na Dravskem polju, Časopis za zgodovino in narodopisje 35, 1-25.
- STARÈ, F. 1953, Hermann Müller – Karpe: Zeugnisse der Taurischer in Kärnten, Arheološki vestnik 4, 169-172.
- SZABÓ, M., PETRES, É. F. 1992, Decorated weapons of the La Tène Iron Age in the Carpatian basin, Inventaria prae-historica Hungariae V, Budapest.
- ŠAŠEL, J., ŠAŠEL, A. 1980, Deserta regna pastorum, Gabrovčev zbornik, Situla 20/21, 421-430.
- TERŽAN, B. 1989, Pohorje – prazgodovinski rudarski revir, Časopis za zgodovino in narodopisje 60, N.V. 25 (2), 238-260.
- TERŽAN, B. 1990, Starejša železna doba na slovenskem Štajerskem, Katalogi in monografije 25, Ljubljana.
- TERŽAN, B. 2012, Negau (Negova), Slowenien, V: Sievers, S., Urban, O. H., Ramsel, P. (ur.), Lexikon zur keltischen Archäologie, L-Z, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission, Band 73, 1357-1359, Wien.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M. 1985, Poselitev Ptuja in njegove okolice v prazgodovini, Ptujski zbornik 5, 387-398, Ptuj.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M. 1992, Podoba Ptuja v prazgodovinskih obdobjih, Kronika 40(3), 157-169.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M. 2010, Latenske peči iz "turnirskega prostora" na Ptujskem gradu, Zbornik so-boškega muzeja 15, 191-200.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M., GUŠTIN, M. 1996, Keltska lončarska peč s Spodnje Hajdine pri Ptuj, Arheološki vestnik 47, 267-278.
- TOMANIČ-JEVREMOV, M., JEVREMOV, B. 1983, Nakit skozi arheološka obdobja, Ptuj.
- TUŠEK, M. 1981, Nove prazgodovinske najdbe s Ptujskega gradu, Arheološki vestnik 32, 43-47.
- VOMER GOJKOVIČ, M., KOLAR, N. 1993, Archaeologia poetovienensis, Stara in nova arheološka spoznanja, Ptuj.

Boris Kavur

Vse stvari štejejo (v majhnih količinah)...

Strokovna monografija

Recenzenta ■ dr. Andrej Gaspari, dr. dr. h. c. Mitja Guštin

Uredil, oblikovanje in prelom ■ dr. Jonatan Vinkler

Fotografije ■ dr. Martina Blečić Kavur, Danilo Cvetko, dr. Boris Kavur, Andrej Magdič, Vlado Topolovec

Lektura ■ Jerica Kavur

Glavni urednik ■ dr. Jonatan Vinkler

Vodja založbe ■ Alen Ježovnik

Izdala in založila ■ Univerza na Primorskem, Založba Univerze na Primorskem, Titov trg 4, 6000 Koper

Koper 2014

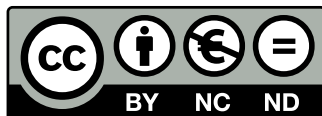
ISBN 978-961-6832-74-8 (spletna izdaja: pdf)

www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6832-74-8.pdf

ISBN 978-961-6832-75-5 (spletna izdaja: html)

www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6832-75-5/index.html

© 2014 Založba Univerze na Primorskem

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

903(497.4Ptuj)7638(0.034.2)

KAVUR, Boris

Vse stvari štejejo (v majhnih količinah) -- [Elektronski vir] / Boris Kavur. - El. knjiga. - Koper : Založba Univerze na Primorskem, 2014

ISBN 978-961-6832-74-8 (pdf)

ISBN 978-961-6832-75-5 (html)

273888000

Založba Univerze na Primorskem
www.hippocampus.si
ISBN 978-961-6832-74-8